

A NYELVI TANÁCSADÓ SZOLGÁLAT POSTALÁDÁJÁBÓL

(8. rész)

Dr. Ludányi Zsófia

Eszterházy Károly Egyetem, Magyar Nyelvészeti Tanszék, Eger

MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest

Az MTA Nyelvtudományi Intézetének nyelvi tanácsadó szolgálatához nem csupán általános, hanem a különféle szaknyelvekkel kapcsolatos kérdések is érkeznek. Rovatunkban az orvosi nyelvvel, helyesírással kapcsolatos megkeresésekből szemezgetünk. Miként a köznyelvben, úgy az orvosi szaknyelvben is a különírás, egybeírás kérdésköre okozza a legtöbb problémát, de gyakran kérdeznek a hozzánk fordulóknak a szaknyelvi alakulatok idegenes vagy magyaros írásmódjával kapcsolatban is, ahogy az alábbi kérdés-válasz válogatásból kiderül.

Kérdés: Intézetünkben a különböző orvosi szakmák (bőrgyógyászat, sebészet, szemészet stb.) nem osztályként vagy részlegként, hanem ún. *szakmai terület*ként működnek. Ha az osztálynak a vezető főorvosa az *osztályvezető főorvos*, hogyan kell helyesen írunk a szakmai területet vezető főorvos elnevezését?

Válasz: Ebben az esetben az akadémiai helyesírási szabályzat (AkH.) két szabálypontját kell alkalmazni: a 118. és a 141. b) pontokat. A 118. szabálypont az olyan minőségjelzős szerkezetekkel foglalkozik, amelyben a minőségjelző valamilyen -ó/-ő képzős, ún. folyamatos

melléknévi igenév. Jelen esetben a minőségjelző, a *szakmai + testület + vezető* alakulat alaptagja (*vezető*) is -ó/-ő képzős melléknévi igenév, a jelzett szó pedig a *testület*. A 118. szabálypont azt mondja ki, hogy az ilyen típusú minőségjelzős szerkezetek/összetételek írásmódja attól függ, hogy a minőségjelző és a jelzett szó önmagában egyszerű vagy összetett szó-e. Például: *kutató* (egyszerű szó) + *intézet* (egyszerű szó) → *kutatóintézet*, de: *atommagkutató* (összetett szó) + *intézet* (egyszerű szó) → *atommagkutató intézet*. Vagyis a szabály azt mondja ki, hogy abban az esetben is, ha a jelző és a jelzett szó jelentés tekintetében összeforrtak, az alakulatot külön kell írni, ha a kapcsolatnak valamelyik vagy mindkét tagja összetett szó. Jelen esetben is értelemszerűen külön fogjuk írni egymástól a *szakmai + testület + vezető* és a *főorvos* szavakat. A kérdés már csak az, hogy a minőségjelző szerepét betöltő összetett szó írásmódja hogyan alakul. Ebben a 141. b) pont segít, amelyet a korábbi helyesírási szabályzat „második mozgószabály”-nak nevezett. Ilyenkor mindig egy különírt szerkezet egészéhez kapcsolunk újabb utótagot: (*szakmai testület*) + *vezető* (< *szakmai testületet vezető*), vagyis tárgyias alárendelő összetételei

viszony van a tagok között). A szabály értelmében az eredetileg különírt szerkezetet alkalmilag egybeírjuk, s az utótagot kötőjellel kapcsoljuk, vagyis: *szakmaitestület-vezető*. A kérdéses alakulat írásmódja tehát a következőképpen alakul: *szakmaitestület-vezető főorvos*.

Kérdés: Az orvos + igazgató kifejezés helyesírásáról szeretnék érdeklődni. Egybe vagy külön kell írni? *Orvosigazgató* vagy *orvos igazgató*?

Válasz: Mindkét írásmód lehet jó, a magyar helyesírás értelemtükrözőtető jellegének megfelelően az egyes írásmódok más-más jelentést takarnak. Az egybeírt alak a tagok közti összetételi viszonyt tükrözi, amely birtokos jelzői alárendelő szerkezetből keletkezett jelölétté válással: *az orvosok igazgatója > orvosigazgató*. Ebben az esetben az igazgató személye nem feltétlenül orvos (de akár az is lehet), a hangsúly azon van, hogy orvosoknak az igazgatója. Míg a különírt forma ún. főnévi minőségjelzős szerkezet (AkH. 125), ezekben az esetekben a főnévi minőségjelző valamilyen kort, csoportot, minőséget jelöl, nagyon tipikusan valamilyen foglalkozást. Az ilyen alakulatok normatív írásmódja a különírás: *közgazdász szakértő, orvos igazgató*. A különírt forma tehát az igazgató foglalkozására utal, az illető orvos is és igazgató is.

Kérdés: Hogy írjuk a *nem + konjugált + bilirubin + koncentrációk* kifejezést?

Válasz: A normának megfelelő és az értelmet pontosan tükröző írásmód csak az alakulat jelentésének pontos ismeretében adható meg. Vagyis azt kell először tisztázni, hogy a *nem konjugált* minőségjelző mire vonatkozik: a *bilirubinra*, avagy a *koncentrációra*. Ha az utóbbira (bár – nem szakmabeliként is – ezt tartom kevésbé valószínűnek), akkor a szabályoknak megfelelő írásmód: *nem konjugált bilirubinkoncentráció*. Ha a *nem* tagadószó a *konjugáltra* vonatkozik (valószínűleg inkább erről van szó), akkor a kiinduló szerkezetünk a *nem konjugált bilirubin*, ennek a koncentrációjáról beszélünk. (A *nem* tagadósztól általá-

ban különírjuk attól a szótól, amelyet tagad, noha léteznek olyan összetételek is – különösen a szaknyelvekben –, amelyeket hagyományosan egybeírunk: *nemasszociált [elektrolit], nemszteroid [gyulladásgátló]*.)

Ha a *nem konjugált bilirubin* szerkezet egészéhez kapcsoljuk a *koncentráció* szót, akkor birtokos jelzői alárendelő összetétel keletkezik, amelyet egybe kell írni. De mivel az összetétel előtagja egy önmagában különírt szerkezet, akkor a korábbi kérdésben már említett 141. b) pontot kell alkalmazni, melynek értelmében az eredetileg különírt szerkezetet alkalmilag egybeírjuk, és az utótagot kötőjellel kapcsoljuk. Vagyis a szabályos, bár nem túl olvasóbarát írásmód a *nemkonjugáltbilirubin-koncentráció*. Ezért a szabályzat maga is megjegyzi, hogy ha szószaporítás nélkül lehetséges, célszerű a szerkezetes megoldás használata. Jelen esetben a birtokos személyjel kitételével aránylag könnyen megoldható a szerkezetté alakítás: *a nem konjugált bilirubin koncentrációja*.

Kérdés: A latin eredetű és az angol nyelvben is használt *locus* szó helyesírásáról érdeklődöm. Ez a szó a gének és genetikai markerek kromoszomális elhelyezkedésének jelölésére szolgál a szaknyelvben. Kérdésem az volna, hogy a magyar nyelvű tudományos cikkekben *lokusz* vagy *lókus* írásmódot kell-e alkalmaznunk.

Válasz: A kérdés megválaszolását távolabból indítom, hogy jobban megértsük a szaknyelveket, s így a szaknyelvi helyesírások jellemzőit. A szaknyelveket, tehát az orvosi nyelvet is nyelvhasználati színterei alapján a rétegzettség jellemzi. *Roelcke* (2002) alapján az orvosi nyelvnek három egymással szorosan összekapcsolódó felhasználói szintjéről beszélhetünk: a tudományos/elméleti nyelvről (orvos → orvos), a mindennapi szakmai gyakorlat nyelvhasználatáról (orvos → orvos, illetve egyéb egészségügyi dolgozók), valamint az ún. közvetítőnyelvről, amely a tudomány, a szakma eredményeit a laikusok felé közvetíti (orvos → laikus). A tudományos/elméleti nyelv körébe sorolhatók többek között a tu-

dományos előadásoknak, szaktanulmányoknak, a medicina oktatásának stb. kérdéskörei. Nem beszélhetünk tehát egyetlen, egységes orvosi nyelvről, hiszen mindig meghatározók a nyelvhasználati szinterek, felhasználói szintek. Ugyanakkor amikor 'szaknyelvről', 'orvosi nyelvről' beszélünk, sokszor elsődlegesen a tudományos/elméleti nyelvet értjük rajta (Kuna–Ludányi 2018).

Maga az orvosi helyesírási szabályozás is figyelembe veszi az orvosi nyelv rétegzettségét. Az Orvosi helyesírási szótár (Fábián–Magasi 1992: 9) az idegenes és a magyaros írásmód közötti döntés egyik fogódzójául a befogadó/szövegtípus szerinti rendező elvet javasolja, ennek értelmében például a laikusoknak szóló ismeretterjesztő írásokban a magyaros, a tudományos szaknyelvben pedig az idegenes írásmód követendő.

A *locus* kérdésére visszatérve: mivel a kérdésből kiderül a kontextus, a szövegtípus – tudományos cikk –, így egyértelműen a forrásnyelv szerinti idegenes írásmód megtartása a javasolt: *locus*. ■

IRODALOM

1. AkH. = A magyar helyesírási szabályai 2015. Tizenkettedik kiadás. Akadémiai Kiadó. Budapest.
2. Fábián Pál – Magasi Péter (főszerk.) 1992. Orvosi helyesírási szótár. Akadémiai Kiadó – Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár. Budapest.
3. Kuna Ágnes – Ludányi Zsófia 2018. Terminológiai elvek az orvosi szaknyelvben és a gyógyító kommunikációban. Problémák, tendenciák, ideológiák. In: Fóris Ágota – Bölcseki Andrea (szerk.): Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen. L' Harmattan – Magyar Nyelvstratégiai Intézet, Budapest. 120-139.
4. Roelcke T. Fachsprache und Fachkommunikation. *Der Deutschunterricht* 2002; 54(5): 9-20.